

BURSALI FEYZÎ EFENDİ’NİN ELİFNAMELERİ

Nihat ÖZTOPRAK*

Özet

Türk edebiyatında mısraların ilk harfleri yukarıdan aşağıya doğru sıralandığında elif harfinden ye’ye kadar Osmanlı alfabesini verecek tarzda düzenlenen ve elifname adıyla anılan manzumeler vardır. Bir çok şairin yazdığı bu manzumeden bilindiği kadarıyla en fazla örnek 9 elifnamesiyle 18. yüzyıl şairlerinden Bursalı Feyzî Efendi’ye aittir.

Bu makalede, Bursalı Feyzî Efendi’nin elifnameleri tanıtılmıştır. Ayrıca makalenin girişinde önce, Türk edebiyatında elifnameler hakkında, sonra Feyzî Efendi’nin hayatı, sanatı ve ebcednameleri hakkında konuyu tamamlayıcı bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Elifname, Bursalı Feyzî Efendi, divan şiiri, hüner sanatları, muvaşşah, akrostiş.

“ELİFNAMÉ”S OF BURSALI FEYZÎ EFENDİ

Abstract: In Turkish literature, there is a kind of poem which is called “Elifname” and arranged in a way that the first letters of the lines compose the Ottoman Alphabet from “Elif” to “ye” in a vertical order. Although many of the poets have written the said kind of poem, Bursalı Feyzî Efendi, lived in 18. century, has produced the utmost examples of “Elifname” by writing 9 “Elifname”s.

This article aims to introduce the “Elifname”s of Bursalı Feyzî Efendi. Moreover, complementary information regarding “elifname”,

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
noztoprak@marmara.edu.tr

the life of Bursa'ly Feyzi Efendi, his art and his "ebcedname"s¹ is shortly presented in the article.

Key words: Elifname, Bursa'ly Feyzi Efendi, divan poem, arts of skill, muvaşşah, acrostic.

I. GİRİŞ

Elifname, "elif" ve "nâme" kelimelerinin vasıf terkihi şeklinde birleşmesiyle meydana gelmiş birleşik isimdir. "Elif", Arap alfabesinin ilk harfinin adı,² "nâme" ise Farsça "mektup, risale, kitap"³ anlamlarında bir kelimedir. İki kelimenin birleşmesiyle bir manzume adı ortaya çıkmıştır.

Elifnamelerle ilgili kesin bir tarif geliştirmek zordur. Zira çok değişik şekil ve konularda örnekleri bulunmaktadır. Bununla birlikte ortak hususiyetleri dikkate alınarak şöyle bir tarif yapılabilir: *Elifname, mısra veya beyitlerin ilk harfleri alt alta getirildiğinde, elif'ten ye'ye alfabetik bir şekilde sıralanan, ekseriyetle aruzun fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün kalıbıyla ya da 11'li hece ölçüsüyle nazm edilen, gazel, kaside, müseddes gibi farklı şekillerle yazılabilen, daha çok dinî ve didaktik konulu olmakla birlikte her konuda örnekleri görülebilen şirlerdir.*

Elifnameler, günümüzde akrostiş diye anılan, mısraların ilk harfleri yukarıdan aşağı okunduğunda bir isim çıkan muvaşşah sanatının bir ürünüdür.⁴ Böyle olmakla beraber, başlık olarak muvaşşah yerine "elifname" isminin tercih edilmesi ve örneğinin çokluğu,⁵ sebebiyle müstakil bir manzume hususiyeti kazandığını söylemek yanlış olmaz kanaatindeyiz.

Divan, halk ve tekke şiirinde çok sayıda örnekleri bulunan elifnamelerin, örnekleriyle birlikte, şekil ve muhteva hususiyetlerini ortaya koyan, derli toplu bir çalışma henüz ortaya konmamıştır. Ancak bazı elifnamelerin tanıtımını

¹ Like "Elifname", "Ebcedname" is a kind of poem arranged in a way that the first letters of the lines compose Ebced letters of Arabic Alphabet according to which every letter corresponds certain numeric values.

² Elif harfinin edebiyatımızdaki yeriyle ilgili bilgi için bk. Âmil Çelebioğlu, "Elif Harfiyle İlgili Bazı Edebî Hususiyetler", Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 607-624.

³ Mütercim Âsım Efendi, Burhân-ı Kâtu, haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2000, s. 540.

⁴ Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi (Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1983, s. 493-499) adlı eserinde elifnameleri muvaşşah sanatı içinde işlemiştir.

⁵ bk. Âmil Çelebioğlu, a.g.e., s. 605. Çelebioğlu, her ne kadar 100 dolayında elifnameden söz ediyor ise de 1990'da vefatından itibaren, bir gün çalışmasının bir nüshası bulunur da görmedikleri varsa ilâve edilir düşüncesiyle rastladıkça fişlediğimiz, hocanın çalışmasından ümidimiz kesildikten sonra bizzat tarayarak topladığımız elifnamelerin sayısı şimdilik 80 civarındadır. Bu elifnameleri değerlendirmek suretiyle "Türk Edebiyatında Elifnameler" konusunu yakın bir zamanda kitaplaştırmayı arzu etmekteyiz.

kapsayan çalışmalar vardır.⁶ Konuyla ilgili Âmil Çelebioğlu'nun, III. Milletlerarası Türkoloji Kongresinde "Türk Edebiyatında Elifnameler" (Eylül 1979, İstanbul) başlıklı bir tebliğ sunacağı kongre listesinde kayıtlı ise de tebliğ metinleri basılmadığı için bu tebliği sunup sunmadığı bilinmemektedir. Ayrıca evrakı arasında da tebliğ metnine rastlanmamıştır. Çelebioğlu'nun konuyla ilgili fikirlerini ancak "Harflere Dâir" başlıklı makalesinden elde etmekteyiz.⁷

Türk edebiyatında elifname örneği veren şairlerden bazılarının isimlerini şöyle sıralayabiliriz: Âşık, Âşık Ömer, Dukakinzade Ahmet Bey, Erbâbî, Esrar Dede, Fahrî, Fuzûlî, Hâşimî, Hatayî, Himmet Üstadım, Kâdirî, Kâimî, Kaygusuz Visalî Alaeddin, Kul Seher Abdal, Mihrî Hatun, Misâlî, Muhibbî, Nihânî, Sırrî...

Bunlar arasında, dokuz elifnamesi ile Bursalı Feyzî, eldeki bilgilere göre Türk edebiyatında en çok elifname yazan şairlerimizdendir. Bu sebeple onu ve elifnamelerini Türk bilim dünyasına tanıtmamızın faydalı olacağı düşünülerek elinizdeki makale kaleme alınmıştır.

II. FEYZÎ EFENDİ'NİN HAYATI VE SANATI

1. Feyzî Efendi'nin hayatı⁸

Şair Feyzî Efendi'nin adı Feyzullah'tır. Şiirlerinde kullandığı Feyzî mahlasını adından dolayı seçmiş olabilir. Seyyid Feyzî diye tanınmasına bakılırsa Hz. Peygamber soyundan gelmektedir.⁹ Nitekim adını da belirttiği bir beytinde nesli hakkında bilgi vermektedir:

Özümi nesl-i Muhammed kılup cenâb-ı Kerîm

⁶ Birkaç örnek: Namık Açıkgoz, "Bakâyî'nin Battal-nâme Adlı Eserindeki Elif-nâme", *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu*, Elazığ 1989, s. 1-5; İsmet Çetin, "Elifnâmeler ve Sevil Ali'nin Bir Elifnâmesi". *Millî Folklor*, Ankara 1992, s. 39-42; Fikret Türkmen, "Yazılı Kaynaklardaki (Çönlüklerdeki) Bektaşî Şairlerin Şiirlerinde Görülen Yeni Şekiller", I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyum Bildirileri, (22-24 Ekim 1990), Ankara 1999, s. 339-355; Selami Turan, "Hatâyî'nin Elif-nâme Tarzında Yazılmış Şiirleri", *Araştırmalar*, 2004, XI, 107-125; Nihat Öztoprak, "Elifname Geleneğine Göre Fuzûlî'nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Edebiyat, Edebiyat Öğretimi ve Değişibilim Yazıları*, Yayıma haz. Cemal Yıldız – Latif Beyreli, Pegem A Yay., İstanbul 2006, II, s. 327-335. (V. Uluslar Arası Dil, Yazın, Değişibilim Sempozyumu, İstanbul, 24-25 Haziran 2005, bildiri metni)

⁷ Âmil Çelebioğlu, "Harflere Dâir", *Millî Kültür*, II/1, Haziran 1980, s. 62-65. Aynı makale için ayrıca bk. Âmil Çelebioğlu, *a.g.e.*, s. 599-606.

⁸ Feyzî Efendinin hayatı hakkında burada verilen bilgiler: Eşrefzade Şeyh Ahmet Ziyaeddin'in *Gülzâr-ı Sülehbâ ve Vefayât-ı Urefâ* adlı eseri (bk. Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri Bursa Vefayâtnamelerindeki Şairlerin Biyografileri*, Asa Kitabevi, Bursa 1998, s. 99-103.) ve Fatîm'in *Hâtimetü'l-Eş'âr* (Millî Kütüphane, Tarih 775, bk. 338^b) adlı eserinden istifade edilerek verilmiştir.

⁹ "Seyyid" kelimesinin anlamı "efendi" olup Hz. Peygamberin torunu Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere verilen unvandır. Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere ise "şerif" denir.

Bana virildi Elest vakti nâm-ı Feyzullah¹⁰

Feyzî'nin Babası, Bursa'nun tanınmış vaizlerinden 1171/1757-58'de ölen Şeyh Hasan Efendi'dir. İlk eğitimini babasından almış ve ondan çok istifade etmiştir. Başka kimlerden ders aldığı bilinmemektedir. Mesleği hakkında da bilgi yoktur. Babası gibi vaizlik yapmış olabilir.

Bursa vefayatnamelerinden olan Gülzâr-ı Sülehâ ve Vefayât-ı Urefâ'da onun asrın ileri gelenleri ile ülfet ve sohbet ettiği, şiire yatkın kabiliyet ve anlayışının olduğu, ümmî olduğu, kendi kendine şiir ilmini öğrendiği kayıtlıdır. Ayrıca gazel, tarih ve murabballarının döneminde itibar gördüğü belirtilmektedir. Bu eserde onun ümmî olduğuna dair yer alan bilgi, Fatîm Tezkiresi'nde de vardır.

Feyzî Efendinin mesleği ve nerelerde çalıştığı konusunda şimdilik bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte divanındaki bir beytinden 1182/1768'de esir düştüğüne bakılırsa orduyla birlikte vaiz veya başka bir görevle savaşa katılmıştır. Bu tarihte Osmanlı-Rus savaşı¹¹ başladığına göre muhtemelen Feyzî Efendi bu savaşa katılmış, iki yıl esir kalmış ve sıkıntılı günler geçirmiştir:

Fez ziyâ bin yüzle seksan ikide oldum esîr

Leşker-i küffâr içinde olmuşam hor u hakîr¹²

Esareten kurtulduktan kısa bir süre sonra 1185/1771'de Bursa'da vefat etmiş ve Bursa Pınarbaşı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Ölümüne, şair Abdüssamedzade Seyyid Mehmed Sâdık Efendi aşağıdaki tarihi düşürmüştür:

Şâ'ir-i şehri Burûsâ Feyzî-i şîrîn-edâ

Sun'-ı Hakkı dâ'imâ eyler idi medh ü senâ

Rûz-ı mahşerde şefâ'at ide Fahrü'l-mürselîn

Vardur âsârında nice na't-i pâk-i Mustafâ

¹⁰ Feyzî, *Divan*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum, nr. 357, s. 228. (Not: Bu yazmanın yaprakları değil sayfaları numaralandırılmıştır.)

¹¹ Sözü edilen savaş, Rusların çeşitli bahanelerle Osmanlı topraklarına tecavüzleri sonucu 8 Ekim 1768'de Osmanlı Devleti'nin Ruslara açmak zorunda kaldığı savaştır. Bu savaş sonunda Ruslar, hedefleri olan Kırım'ı işgal etmiş ve burada 296 yıl süren Osmanlı hâkimiyetine 1185/1771'de son vermişlerdir. Daha sonra, Küçük Kaynarca anlaşması ile savaş sona ermiştir. Geniş bilgi için bk. *Mufassal Osmanlı Tarihi*, (Yazarı veya yazarları kayıtlı değil), İskit Yay., İstanbul 1962, V, 2563-2603.

¹² Feyzî, *a.g.e.*, s. 337.

Harf-i cevherdâr ile Sâdık didüm târîhini
 Fark iden bî-çâre Seyyid Feyzî'ye ide du'â¹³
 (1185)

2. Kaynakların değerlendirilmesi

Feyzî Efendi hakkında bilgi veren iki önemli kaynak vardır: Bunlardan biri, onun öldüğü sırada 24 yaşında olan Bursalı Eşrefzade Şeyh Ahmet Ziyaeddin'in hazırladığı *Gülzâr-ı Sülehâ ve Vefayât-ı Urefâ* adlı Bursa vefayatnamesidir. Şeyh Ahmet Ziyaeddin, 1135/1722 - 1196/1782 yılları arasında Bursa'da vefat etmiş hattat, şair, vaiz, şeyh, müderris gibi çeşitli kesimlerden 216 kişinin hayatından bahsettiği bu eserini 1185/1771'de vefat eden Feyzî Efendiden on bir yıl sonra 1196/1782'de tamamlamıştır.¹⁴ Bu sebeple, Feyzî Efendinin hemşehrisi ve çağdaşı olan Ziyaeddin Efendi'nin verdiği bilgilerin güvenilir olduğu kanaatindeyiz.

Feyzî Efendi hakkında bilgi veren ikinci önemli kaynak ise Fatim'in *Hâtimetü'l-Eş'âr* adlı tezkiresidir. Sâlim'e ze'yl olarak hazırlanan eser, 1134/1721-1269/1853 yılları arasında yaşamış şairlerin biyografilerini kapsar. Ancak, 1229/1814'te Drama'da doğan ve 1269/1853'te vefat eden Fatim, Feyzî Efendi'nin çağdaşı olmadığı gibi hemşehrisi de değildir. Kahire ve daha çok İstanbul'da hayatını sürdürmüş belki de Bursa'ya hiç uğramamıştır.¹⁵

Feyzî Efendi'nin hayatından söz eden *Osmanlı Müellifleri*,¹⁶ *Sicill-i Osmanî*¹⁷ ve *Tuhfe-i Nâilî*¹⁸ de kayıtlı bilgiler ise, -bu eserlerin geç dönemlerde tertip edilmeleri ve verdikleri bilgilerin aynı olmasına bakılırsa- yukarıda sözü edilen kaynaklardan istifadeyle yazılmış olabilir. Feyzî Efendi'nin tek eseri olan divanı da kaynaklar arasında zikredilebilir. Zira beyitleri arasında az da olsa hayatıyla ilgili bilgilere rastlanmaktadır.

Buraya kadar, Feyzî Efendi hakkında bilgi veren kaynaklar değerlendirildi. İlâve olarak, ondan söz etmeyen kaynaklar ve söz etmeme sebepleri üzerinde kanaatlerimizi kaydetmek istiyoruz.

¹³ Kadir Atlansoy, *a.g.e.*, s. 351. (Eşrefzade Şeyh Ahmet Ziyaeddin'in *Gülzâr-ı Sülehâ ve Vefayât-ı Urefâ* adlı eserinden naklen)

¹⁴ Eser hakkında geniş bilgi için bk. Kadir Atlansoy, *a.g.e.*, s. 99-103.

¹⁵ Halûk İpekten, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuara Tezkireleri*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum 1988, s. 178-181.

¹⁶ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, II, 368.

¹⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Seyit Ali Kahraman, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yay., İstanbul 1996, II, 527.

¹⁸ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri), haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., Ankara 2001, II, 810.

18. yüzyıl şairi olması sebebiyle Feyzî Efendi'nin hayatı hakkında bilgi için öncelikle bu asrın tezkirelerine müracat edilmiştir. Fakat bu asrın ilk çeyreğinde tamamlanan Safâyî, Sâlim ve Belîğ'in tezkirelerinde Feyzî Efendi'nin hayatına dair bilgi bulunması beklenemez. Zira *Safâyî Tezkiresi* 1132/1720'de, *Sâlim Tezkiresi* 1134/1722'de, *Belîğ Tezkiresi* ise 1135/1722'de yani Feyzî Efendi'nin ölümünden yarım asır önce tamamlanmışlardır. Bu sebeple onlarda Feyzî Efendi hakkında bilgi bulunmaması doğaldır. 1197/1783'te yazılmasına rağmen, 1720'de tamamlanan Safâyî'nin özeti olduğu için Saffet'te, Enderunlu şairleri konu ettiği için Âkif'te ve Mevlevî şairleri konu ettiği için Esrar Dede'de bulunmaması da anlaşılabilir. Ancak bu asrın diğer tezkirelerinden Ramiz, Silahtarzade, Şefkat, Esad Efendi ve Ârif Hikmet'in tezkirelerinde Feyzî Efendi'den söz edilmesi beklenirdi. Zira Ramiz¹⁹ 1720-1784, Silahtarzade 1751-1790, Şefkat 1730-1814, Esad Efendi²⁰ 1722-1835, Arif Hikmet 1592-1837 yılları arasında yaşayan şairleri tezkirelerine konu etmişlerdir.²¹ Nitekim Feyzî Efendi de tarih olarak bu tezkirelerin kapsamına girmektedir. Herhâlde, Feyzî Efendi'nin Bursalı olması, bilindiği kadarıyla Bursa dışına çıkmaması, çok güçlü bir şair olmaması, şimdiki bilgilere göre divanının dışında başka bir eserinin bulunmaması vb. sebeplerle yukarıda zikredilen tezkirelerde ona yer verilmemiş olabilir.

3. Feyzî Efendi'de hüner sanatlarının yeri

Feyzî Efendi, klâsik Türk edebiyatında yaygın olarak kullanılan mana ve lâfızla ilgili bedîî sanatları şiirlerinde sıklıkla kullanmıştır. Bunların yanında bedîî sanatlara dahil edilen harflerin cinslerine, birleşmelerine, hareketlerine ya da kelimelerin düzenine bağlı hünerlere de farklı bir ehemmiyet vermiştir.²² Lugaz, satranç, leb değmez, devr-i dâim, pür üstün, iâde, maktûb-ı ba'z, müselsel, muvaşşah, elifname vb. hünerlere dayalı manzumeler onun divanında yer almaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla şair Feyzî, harflere ve kelimelere dayalı hüner sergilemeyi çok sevmektedir. Divanında bu tarz şiirleri çoktur. Ayrıca bunların başlıklarında musanna, musanna gazel, musanna müseddes, sanayidür,

¹⁹ Bu tezkire yayımlanmıştır. bk. Sadık Erdem, *Râmiz ve Âdâb-ı Zürefâsı* (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994.

²⁰ Bu tezkire yayımlanmıştır. bk. Rıza Uğraş, *Esad Mehmet Efendi ve Bağçe-i Safâ-entlûz'u* (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin), Burdur 2001.

²¹ Bu tezkireler hakkında bilgi için bk. Halûk İpekten, *a.g.e.*; ayrıca bk. Mustafa İsen vd., *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yay., Ankara 2002.

²² Harflerin cinslerine, birleşme ve okunuş şekillerine dayalı hünerler: hazif, hayfâ, muvassal, mukatta, tashîf, raktâ, menkût, leb değmez, muvaşşah, mütezzelzil, cevab u itâb şeklinde sıralanabilir. Bu tür hüner sanatlarına, belâgat kitaplarında, bedîî sanatların lafzî olanlarına ilâve olarak yer verilmektedir. M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri I Belâgat*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Ankara 1980, 341-362; M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Bilimevi, İstanbul 2001, 275-279.

sanayi muhammes, sanayi-i şi'rdendür vb. ifadeler kullanarak "sanatlı" olduklarını vurgulamaktadır.²³

Bu tarzdan olmak üzere kıt'a nazım şekliyle yazılmış devr-i dâimi vardır (s. 333).²⁴ Mısra sonu ile, takip eden mısra başının aynı harfle olması şeklinde yazılan müselsel şiirleri mevcuttur. (s. 16). Mısra başındaki kelimenin sonda aynı harflerle tersinden yazılarak san-nas, şâb-bâş vb. oluşturulan maktûb-ı ba'zı vardır (yk. 107). Ayrıca satranç (s. 223), zül-kafiyeteyn (s. 271), kafiye-i merbût (s. 322), bî-nukad (s. 165), mühmel (s. 46), pür üstün (s. 52), sual-cevab (s. 202), mücennes gazel (s. 45), leb değmez (s. 287), zencîr (s. 108), çâr-ender-çâr (s. 19), gazel-i mergûbe (s. 18) tarzlarında da şiirleri bulunmaktadır.

Feyzî Efendi'nin elifnameler dışında muvaşşah örnekleri de vardır. Tespit edilebildiği kadarıyla "Muhammed" (s. 13, 198), "çâr-yâr" (s. 297-298), "Süleyman-ı zaman" (s. 160, 256) ve "ebced, hevvez..." (s. 275) kelimelerini muvaşşah manzumelerinde yazmıştır. Örnek olması bakımından bir muvaşşah gazelini buraya alıyoruz:

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Muvaşşah Muhammed çıkar

Mün'im-i kân-ı keremsin devr-i hüsnünde şehâ

Havlet-i lutfundan ib'âd olmadı bâ y u gedâ

Mürtefi'dür kadrün eflâk üzre ey hûr-ı cemîl

Dinse hakkında sezâ nûr-ı cenâb-ı Kibriyâ

Nâm-ı pâkûn bu murabba' içre pinhân eyledüm

Çeşm-i bedden tâ seni hıfz eyleye Bâr-ı Hudâ

²³ Divan edebiyatında gazellere başlık koyma âdeti ilk yüzyıllarda yoktur. On sekizinci yüzyılda yaygınlaşan bu uygulamaya Feyzî Efendi de uymuştur.

²⁴ Devr-i dâim: İlk beytin ilk mısraından son beytin ilk mısraına kadar, her beytin ilk mısraında birer artmak üzere aynı kelimeleri kullanarak son beyitte anlamlı bir mısra oluşturmak suretiyle gerçekleştirilen sanattır.

Not: Burada ve bundan sonra verilecek sayfa numaraları, Feyzî Divanı'nın Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum, nr. 357'de kayıtlı nüshasına aittir.

Sen şeh-i 'âlfîcenâba intisâb itmek için
Pây-mâl itdüm yolunda nakd-i 'ömri bî-riyâ

Feyzî-i bî-çâreden gûş eylesün kâmil olan
Bir muvaşşah nev-gazeldür oldı bu resme binâ²⁵

III. FEYZÎ EFENDİ'NİN ELİFNAMELERİ

Şair Feyzî'nin dokuz elifnamesi vardır. Bunlar tek eseri olan divanında yer almaktadır. Üzerinde bir yüksek lisans çalışması yapılmış²⁶ olan divanın iki yazma nüshası bilinmektedir. Nüshalardan biri Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü, Manzum, nr. 357'de, diğeri ise Bursa İl Halk Kütüphanesi Genel Bölümü nr. 4775'te kayıtlıdır. Elifnameler, her iki nüshada da mevcut olup aynı sıra ile yer almaktadırlar.

Burada, Feyzî Efendi'nin elifnamelerinin şekil ve muhteva hususiyetleri hakkında bilgi verilecektir. Bu amaçla yapılacak olan incelemelerde kolaylık olması bakımından elifnameler, divandaki yazılış sıralarına göre numaralandırılmıştır.

1. Şekil hususiyetleri

Feyzî'nin ilk elifnamesi 15 beyitli bir gazeldir. Diğerleri beşer bentli müseddes nazım şekliyle yazılmıştır. Bilindiği gibi müseddes; aynı vezinde, altı mısralı bentlerden meydana gelen, ilk bendi kendi arasında kafiyeli, diğer bentlerin son bir veya iki mısraı ilk bent ile diğer mısraları kendi aralarında kafiyeli olan, her kalıpla yazılabilen, hemen her konuda yazılmakla beraber daha çok dinî-tasavvufî fikir ve düşüncelerin işlendiği musammat nazım şeklidir. Genellikle 5-7 bent arasında tertip edilen ve son bende mahlas konulması âdet olan müseddeslerin, Türk edebiyatında, bentlerin son bir veya iki mısraı tekrar edilerek yazılan mütekerrir şekli daha çok tercih edilmiştir.²⁷ Feyzî'nin elifnamelerinde mısra tekrarı olmayıp bentlerin son bir veya iki mısraı ilk bende kafiye ile bağlıdır. Bu son husus hariç tutulursa şair Feyzî'nin müseddesleri genel yapıya uygundur.

Feyzî'nin elifnamelerinden biri hariç hepsi remel bahrinin fâ'ilâtün / fâ'ilâtün fâ'ilâtün / fâ'ilün (- . - - / - . - - / - . - - / - . -) kalıbıyla yazılmıştır.

²⁵ Feyzî, a.g.e., s. 13.

²⁶ Sevinç Karagöz, *Feyzî Efendi Divanı (İnceleme - Transkripsiyonlu Metin - Sözlük)*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2004. 792 s.+184 s. metin.

²⁷ Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yay., İstanbul 1999, s. 103-104.

Yalnızca altıncı elifname aynı bahrin fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün (. . . . / / /) kalıbıyla yazılmıştır.

Feyzî'nin elifnamelerinin tertibinde farklılıklar görülür. İlk elifnamenin mısraları sırasıyla elif, be, te... harfleriyle başlar. Bunların hemen ardından aynı harfle başlayan kelimeler yer alır. Baştaki harfler de vezne dahildir. Aşağıdaki şu beyitte olduğu gibi:

Elf Allâh için olsun zıkr ü fikrün dâ'imâ

Bâ bu dehrün Hâlık'ıdur çün cenâb-ı Kibriyâ

Bu şekilde düzenlenen ilk elifnamede 29 harf için 29 mısra yazılmış, en sona bir mısra ilâve edilerek 15. beyit tamamlanmıştır.

İkinci elifname ise "ters elifname" tarzında düzenlenmiş olup mısra başlarındaki ilk harfler eliften ye'ye doğru değil, tersine, ye'den elife doğru sıralanmıştır:

Yâ İlâhî kıl niyâzum dergehünde müstecâb

Lâ-cerem itme bana lutf eyleyüp zecr-i 'itâb

Hey'et-i dîdârını göster bana yevmü'l-hisâb

Vefk-i cürmüm olmasun dü dîdeler üzre nikâb

Nutkumı derc eyleyüp vasfun kılam bin cild kitâb

Matla'-ı nûr-ı tecellîden olınca kâmyâb

Bu ikinci elifname hariç diğerlerinin mısra başları elif, be, te... sırasıyla yazılmış olup 29 harf için 29 mısra düzenlenmiş, en sona bir mısra daha ilâve edilerek 30 mısraa tamamlanmıştır. Bunlara bir örnek:

Âh u zârumdan elemgîr oldı cümle şeyh ü şâb

Bir nefes yok râhatum girmez gözüme zerre hâb

Tuhfe-i cân ferş-i gamda rûz u şeb pür-ıztırâb

Sâbitim her vech ile kavlümden itmeme ictinâb

Çürmümü 'afv eyle yâ Rab kıl duâmı müstecâb
Hâlüme rahm it ilâhî bana virme pîç ü tâb

2. Muhteva hususiyetleri

Şair Feyzî, nasihatname tarzındaki ilk elifnamesine “Zikrin ve fikrin daima bu dehrin yaratıcısı olan Allah için olsun” diyerek okuyucuya nasihat ile başlar. Sonra insanların tevekkül kapısını talep etmesini, hamd ve senada bulunmasını, gece gündüz hâline şükr etmesini ister. Aynı tarzda Allah’ın rahmetinden ümit kesmemeyi, dünyaya meyletmemeyi, şüpheli şeyleri tecrübe etmemeyi, nefsin arzusuna uymamayı, riyadan temizlenmeyi, âleme ibret gözüyle bakmayı vs. tavsiye ederek elifnamesini tamamlar. Son beytinde öğüdünü kısa kesmesini tavsiye ederek manzumesini bitirir:

Yâ yiter nazmı uzatma muhtasar kıl pendüni
Olmasun bîzâr anı gûş eyleyenler Feyziyâ

İkinci elifname, beş bentlik bir müseddes olup münacat türündedir. Feyzî elifnamesine,

Yâ İlâhî kıl niyâzum dergehünde müstecâb
Lâ-cerem itme bana lutf eyleyüp zecr-i 'itâb

mısralarıyla başlar. Her mısraında Hakk’a dua ve niyazda bulunur. Son bendin ilk mısralarında ise “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin!” anlamındaki “Lâ-taknatû min-rahmeti’llahi”²⁸ âyetini iktibas ederek gönül levhasına bu kelâmı sabit ettiğini yani yazdığını ifade etmiştir.

²⁸ “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin!” anlamındaki bu ibare Zümer Suresinin 53. âyetinden iktibastır. Âyetin tamamının anlamı şöyledir: “De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” bk. *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, haz. Ali Özek vd., Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993. s. 463.

Çün buyurdun kullara *lâ-taknetû min-rahmeti*
 Sâbit itdüm levh-i dilde bu kelâm-ı 'izzeti
 Tâ'ib-i müstağfirem virme İlâhî fırsatı
 Bâb-ı lutfundan beni dûr itme şânun hürmeti
 İntisâb iden kapunda buldı çün râh-ı savâb
 Oldum hem Feyzî gibi bir nesl-i pâk-i hoş-hitâb

Üçüncü elifname de, ikincisi gibi tam bir münacat türündedir. İlk bendin son iki mısraı şöyledir:

Cürmümü 'afv eyle yâ Rab kıl du'âmı müstecâb
 Hâlîme rahm it İlâhî bana virme pîç ü tâb

Dördüncü elifnamede Allah'ın varlığı, birliği, lutfu dile getirilir. Kişinin şükür, sabır, gayret, ilim sahibi olması vb. tavsiyelerde bulunulur. Bu nasihatlarla son bent güzel bir örnektir.

Nakd-i vaktin ilme sarf it rütbe istersen eger
 Vezn-i tab'undan bilinsün tâ ki esrâr-ı güher
 Hey'et-i dîdâr-ı Hak'la ömrünü eyle güzer
 Lâm-elifveş itme nutkun vir elif gibi haber
 Yümn ü yüsr-i dehre kıl dâ'im nigâh-ı mu'teber
 Feyziyâ nefse uyup olma cihânda bî-sebât

Beşinci elifname tam bir münacat nev'indedir. Feyzî Efendi bu elifnameye Allah'a "Gafûr" ismiyle hitab ederek başlar. Lütuf kapısından kendini uzak tutmamasını ister. Kullukta yaptığı sayısız kusurlar için tövbe eder. Cennette herkesin sevinçli olduğu anda, kendisini hor görmemesini talep eder. Feyzî ilk bentte olduğu gibi diğer bentlerde de Allah'ın çok çeşitli sıfatlarını sıralayıp, gücünü dile getirerek kendisine merhamet etmesini, suçlarını bağışlamasını, doğru yola sevk etmesini ister.

Altıncı elifname tam bir nasihatname tarzındadır. İlk bendin redifi, “bulmak” fiilinin emir sigası olan “bul” şeklindedir. Muhataba, yapması gerekenleri söyler. Manzumede baştan sona muhatabın yapması ve yapmaması gerekenler sıralanmıştır. Üçüncü bendi şöyledir:

Şöhret-i devlet-i dünyâyâ sakın aldanma
 Sûret-i ziyet-i ‘unvân ile bâkî sanma
 Zarar-ı fâ’izi bil âteş-i gabna yanma
 Tâhir ol bu zen-i dehrün sözine inanma
 Zâhirâ ittiğün işten dün ü gün utanma
 ‘Ayn-ı ‘ibretle bak âyîne-i dehri kem bul
 Yedinci elifnamesine Feyzî Efendi,
 Ey vücûdun aslını bilsem diyen kalb-i selfim

şeklinde varlığın aslını bilmek isteyenlere seslenerek başlar. Sonrasında ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem’in kudret eliyle cennette nasıl yaratıldığını haber verir. Allah’ın, Hz. Âdem’in zatına tecelli edişi, böylece cesedinin ruh bulması, Hz. Âdem’in hemen senaya başlaması, sonra Hz. Havva’nın yaratılması ve onun Hz. Âdem’e nedim oluşu konu edilir. Bunların ardından meleklerin Hz. Âdem’e secde etmelerinin emredilmesi, meleklerin derhal secdeye kapanmaları, ancak İblis’in baş eğmemesi ve bu sebeple lânetlenmesi anlatılır. Son bentte ise şair sözü kendisine getirerek Huda’nın kudretini anlamaya herkesin aklının yetmeyeceğini, onu anlamak için Hz. Âdem’in yaratılışını iyi kavramak gerektiğini, Allah’ın onda sanatını gösterdiğini, söyler. Ayrıca Allah’ın rahmetinden ümit kesilmemesini hatırlatır.

Sekizinci elifnamede ilk bent “anadan doğmadı” redifiyle yazılmış olup Allah, ruhlar, Hz. Âdem, Hz. Havvâ ve hurilerin anadan doğmadıkları vurgulanmaktadır. İkinci bentte ise Hz. Âdem’in dört unsurdan yaratıldığı anlatıldıktan sonra Hz. Havva’nın yaratılışı konu edilmektedir. Daha sonra Allah’ın emriyle meleklerin Hz. Âdem’e secde ettikleri ifade edilmekte ve meleklerin de anadan doğmadıkları hatırlatılmaktadır. Üçüncü bentte Hz. Âdem’in şükrüne karşılık İblis’in dalâlete düşüp secde etmemesi, kibir ve kin ile hikmetleri reddetmesi, ilmine mağrur olması ifade edilmekte ve onun da anadan doğmadığı hatırlatılmaktadır.

Dördüncü bentte Allah'ın bazı sıfatları sıralanmakta ve onu methle lââyık bir ilmin henüz bulunmadığı ifade edilmektedir. Son bentte ise şair sözü kendisine getirip cihanda iyi bir ad ile anılmayı, nefse yüz vermemeyi, aşk pirinin himmetini almayı, hizmetinde olmayı, çalışmayı, kendi kendine tavsiye eder. Son mısralarında Hz. Ali'nin hizmetinde olan Düldül'ün de anadan doğmadığını ifade ederek manzumesini bitirir.

Dokuzuncu elifname münacat tarzında olup şair manzumesine Allah'tan medet dileyerek başlar:

el-Meded ey nâm-ı Rahmâni'r-Rahîm'ün sâhibi

Şair ilk bentte, "sahibi" redifiyle Allah'ın sahip olduğu şeyleri sıralayarak, onun güç ve kuvvetine işaret eder. İkinci bentte Kur'ân, ehl-i iman vb. Allah katında kıymetli olan şeyleri sıralayarak onlar hürmetine kendisini mutlu etmesini, sıkıntılarını gidermesini, günahlarını affetmesini diler. Diğer bentlerde de Cenabıhakkı dua ve niyaza devam eder. Son bendi münacata güzel bir örnektir:

Nefs-i emmâre elinde ben kulun itme esîr

Varmayam dergâhuna ben rû-siyeh hor u hakîr

Hey'et-i dîdârını göster bana ol destgîr

Lâ-cerem sensin meğer sultân-ı ekber lâ-nazîr

Yâ İlâhî itme Feyzî bendeni 'abd-i fakîr

Sensin 'âlem içre çün feyz-i amîmün sâhibi

Feyzî'nin bu elifnameleri tamamen dinî-didaktik manzumelerdir. 2, 3, 5 ve 9. elifnameler münacat tarzında, 7 ve 8. elifnameler, ilk yaratılanlar ve yaratılışın hikmetleri hakkında, 1, 4 ve 6. elifnameler ise nasihatname tarzında düzenlenmiştir. Ancak hemen her fırsatta tövbe, nefisten ve gûnahtan sakınma öğütlenen manzumelerin hâkim bir hususiyeti sık sık nasihatleri ihtiva etmesidir. Bu itibarla Feyzî'nin elifnameleri için aynı zamanda nasihatname nev'inden manzumeler de denilebilir.

Feyzî bu manzumelerinde, hüner gösterisi yaptığı diğer manzumelerinde olduğu gibi sanat gayesi gütmemiştir. Bu bakımdan biraz da mevzuun icabı ve manzumelerin didaktik oluşundan dili gayet sade ve külfetsizdir.

3. Feyzî Efendi'nin ebcednameleri

Feyzî Divanı'nda elifnamelerden farklı olarak "Ebcedname" başlıklı iki manzume daha vardır. Ebcednameler, elifname tarzında yazılan ancak mısra başlarındaki kelimelerin ilk harfleri elif, be, te... sırasında değil ebced sırasında düzenlenmiştir. Bilindiği gibi Arap alfabesi rakamla ifade için "ebced, hevvez, hutti, kelemen, sa'fes, karaşet, sehzaz, dazığ" şeklinde 28 harfli 8 kelime hâlinde yazılır. Divan şiirindeki tarih düşürme sanatının temelinin de oluşturan ebced tertibi bir hesap sistemi olup harflerin rakam değerlerine dayanır.²⁹ Burada konu edilen, ilk harfleri ebced, hevvez vd. kelimelerdeki harflerin sıralamasına göre dizilen manzumelerin, yukarıda sözü edilen, harflerin rakam değerleriyle bir ilgisi yoktur. Nitekim elifnamelerde olduğu gibi ebcednamelerde de harflerin ses değerleri ve sıralamalarından istifade edilmiştir. Bu yüzden, Feyzî Efendi'nin ebcednameleri hakkında da burada bilgi verme ihtiyacı duyulmuştur.

Ebcednamelerden biri dört bentli müzdevic müsebbâ nazım şekliyle düzenlenmiş, remel bahrinin fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün (- . - - / - . - - / - . - - / - . - -) kalıbıyla yazılmış, a a a a a a / b b b b b a / c c c c c a tarzında kafiyelenmiş, dinî didaktik bir manzumedir. Başlığı "Muvaşşah ebcedname" şeklindedir. Bu başlık dikkate alınarak ebcednamelerin, Feyzî Efendi tarafından muvaşşah sanatının bir parçası olarak görüldüğü söylenebilir.

Muvaşşah ebced-nâme

Ey gönül tâ haşre dek dehr 'âşıkun başuna teng

Böyledür resm-i ezel yokdur halâs-ı bâz-ı neng

Cevv-i a'dâdan anunçün eksük olmaz bir de seng

Dâfi'-i âlâm yok ol yüzde dil mir'ât-ı jeng

Hey'et-i murg-ı dilüm olsa n'ola âgâz-ı beng

Vefk-i nuhsa olmadı mesrûr tâli' zerre deng

Zîr ü bâlâsını bilmez dil gezer misl-i peleng

Hayret-i dünyâ benî gayetle almışdur dilâ

Tâmme-i şemşîre benzer kazâ-yı mâsivâ

²⁹ İsmail Yakıt, *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yay., İstanbul 2003.

Ye's ü derd îrâs-ı dünyâ ibtidâ vü intihâ
 Kizb ile âlûdedür işbu zen-i dünyâ sana
 Lutfunı Mevlâ'dan iste bakma bir kesten yana
 Melce-i isyânun olsun rûz-ı mahşer Mustafâ
 Nush-ı şer'ine yine kâr eylemez top u tüfeng

Sâlik ol râh-ı hakîkat içre bir dem olma dür
 'Aybun olsun der isen sen dü cihân içre sûtür
 Feth ider ebvâb-ı eltâfin sana Rabb-i Gafûr
 Sabr kıl her derde zikrün ola dilde yâ Gayûr
 Kâdir ü Kayyûm kılsun 'ömrünü lutfen mürûr
 Rahmet-i pâki kılup gencîne-i tab'unı nûr
 Şu'le-i rûyun cihânı pür ide envâ'-ı reng

Tuhfe-i dünyâyâ aldanma sakın 'âkıl isen
 Sâbit-i râh-ı Hudâ ol 'ilmüne 'âmil isen
 Hayr-hâh ol 'âleme maksûduna nâ'il isen
 Zillet-i dünyâyı ko Hak râhına vâsıl isen
 Zâminem Hak'dan kerem iste virür sâ'il isen
 Zâhir ü bâtın ledünnî sırruna kâmil isen
 Gayret it Feyzî kudûmün olmaya ma'nend-i leng³⁰

Diğer ebcedname ise gazel nazım şekliyle, remel bahrinin fâ'ilâtün / fâ'ilâtün fâ'ilâtün / fâ'ilün (- . - - / - . - - / - . - - / - . -) kalıbıyla, dinî, didaktik mahiyette 7 beyit hâlinde yazılmıştır. Mısra başı kelimelerinin ilk iki harfi ebced, hevvez... sırasıyla:

Ebleh oldur kim cihânun fikr ider encâmunu

³⁰ Feyzî, *Divanı*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum, nr. 357, s. 304-305.

Cedd-i cehd itmez bu yolda bulmak ister kâmunı
Hevl-i mahşerden o kim havf eylemez dünyâda hiç
Zahmet ile cân virüp eyler güzer eyyâmını

Tayr u vuhş u ins ü cinnün kısmetin virdi Hudâ
Kilk-i kudret yazdı Rezzâk'un bize ikrâmını

Minnet eylersen Hudâ'ya eyle ey dil rûz u şeb
Sa'y-i bâtıldur felekden isteyen in'âmını

Fasl ider 'âlemlerün da'vâsunı Perverdigâr
Kurb-ı Hak birle görür tâlib işün itmâmını

Şetm idersem 'ayb olur mı rûz u şeb a'dâlara
Sahb iderler ehl-i 'aşkun germ olan hammâmını

Zaddeden zâd anlayanlar bu makâlüm Feyziyâ
Zağ kadar fehm eyleyemez türbe-i îhâmını³¹

IV. SONUÇ

1. Muvaşşah (akrostiş) sanatının mahsüllerinden olan elifnameler tespit edilebilen 80 dolayındaki örneğiyle Türk edebiyatının sevilen şiirlerindedir.
2. Elifname başta olmak üzere, benzeri hüner sanatlarının tertip ve muhteva hususiyetlerinin bilinmesi ve dikkate alınması, metin tesisi açısından son derece önemlidir.
3. Feyzî Efendi 9 örnekle en çok elifname yazan şairlerden biri olup bu hususiyeti ile elifname şairleri arasında farklı bir yere sahiptir. Bu itibarla onu ve elifnamelerini konu alan bu çalışma ile Türk edebiyatında elifnamelerin ortaya çıkarılmasında önemli bir adım atıldığı kanatindeyiz.

³¹ a.e., s. 275.

V. FEYZÎ EFENDİNİN ELİFNAME METİNLERİ³²

I

ELİF-NĀME³³*fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün**Elf Allāh için olsun zıkr [ü] fikrūñ dā'imā**Bā bu dehrūñ Hālūk'idur çün cenāb-ı Kibriyā*

Tā tevekkül bābıdur maṭlab meger kim 'āşıka

Şā şenā vü ḥamd ü şükr it ḥālūñe şubḥ [u] mesā

Cīm cennetden ğaraz çün rü'yet-i dīdārdur

Hā ḥabībi ḥürmetiyçün göstere Bārī Ḥudā

Hı Ḥudā'nuñ nuṭkıdur *lā-takneṭü min-rahmet*³⁴

Dāl devletdür bu müjde ḥāş [u] 'āma zāhidā

Zāl zillet semtine meyl itme 'işyān eyleyüp

Rā rehā bulmaḳ dilerseñ ibtidā vü intihā

Zā zen-i dünyāya meyl itmez o kim merdānedür

Sīn sālimdür ğumūm-ı dehrden müjde aña

³² Burada metinleri verilen elifnameler, Feyzî Efendi Divanı'nın şimdilik bilinen Millet Kütüphanesi (Ali Emiri, Manzum, nr. 357) ve Bursa İl Halk Kütüphanesi (Genel, nr. 4775) nüshalarından elde edilmiştir. Elifnamelerin yer aldığı yaprak veya sayfa numaraları dipnotunda kaydedilmiştir. Nüshalar arasındaki benzerlikten dolayı fazla nüsha farkı çıkmamış, olanlar ise gösterilmiştir. Metne vezin ya da anlam gereği ilâve edilenler [] içinde verilmiştir. Âyet iktibasları italik dizilip dipnotunda anlamları verilmiş ve Kur'ân'daki yerleri kaydedilmiştir.

³³ Feyzî, *Divân*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 357, s. 1-2. Diğer bir nüshası: Bursa İl Halk Kütüphanesi, Genel, nr. 4775, yk. 2^a.

Not: Millet nüshasında yapraklar değil sayfalar numaralandırılmıştır.

³⁴ bk. 27. dipnotu.

Şīn şübheñ var ise ey t̄alib eyle tecrībe
Şād şubḥ u şāmuñ olsun maṭla‘-ı zevk [u] şafā

Ḍād ḍāl olma uyup her dem hevā-yı nef sūñe
Ṭā ṭahūr eyle riyādan kendūñi³⁵ ey mübtelā

Z[ī] zālām-ı şebde bī-dār ol yūri encüm gibi
‘Ayn ‘ibretle nazar kııl ‘āleme ḥikmet n’ola

Ġayn ġayret kııl ṭarīk-ı Ḥaḳ’da ir bir menzile
Fā ferāġat köşesinde ola emniyyet saña

Ḳāf ḳurbīyyetde ‘anḳā-meşreb ol her vech ile
Kāf kerkes-veş dolaşma cīfe-i dehre dilā

Lām levḥ-i dilde taḥrīr it naşīḥat sözlerüm
Mīm maḳşūduñi ola dergāh-ı ‘izzetde revā

Nūn naḳd-i ‘ömrüñi şarf itme ‘ālemde teḥī
Vāv vardur³⁶ kāle-i nuṭḳumda şūd-ı bī-riyā
Hā hidāyet iste Hādī’den hidāyet bulasūñ
Lām-elif lā-ḳayd olur Ḥaḳ’dan ḳula olsa ‘aṭā

Yā yiter nazmı uzatma muḥtaşar kııl pendūñi
Olmasun bīzār anı ġuş eyleyenler FEYẒİYĀ

³⁵ Bursa nüshasında “kendüñi” şeklindedir.

³⁶ Bu kelime Millet nüshasında “vardım” şeklindedir.

II

ELİF-NÂME³⁷

Yâ'dan başlar elif'e kadar münâcâtdur

fâ 'ilâtün / fâ 'ilâtün / fâ 'ilâtün / fâ 'ilün

Yâ İlahî kıl niyâzum dergehüñde müstecâb
Lâ-cerem itme baña luṭf eyleyüp zecr-i 'itâb
Hey'et-i dîdâruñı göster baña yevmü'l- hisâb
Vefk-ı cürmüm olmasun dü dîdeler üzre niḳâb
Nuṭkumu derc eyleyüp vaşfuñ kılam biñ cild kitâb
Maṭla'-ı nür-ı tecellîden olınca kâm-yâb

Lafz-ı na't-i pâküñüñ evşâfını eyle güşâ
Kibr [ü] kîn-i dehrden hıfz it beni yâ Rabbenâ
Korḳarum kılmaz şefâ'at bendesine Muştafâ
Fikr [ü] zikrüm rahmetüñ deryâsıdur şubḥ u mesâ
Ġarḳa-i 'işyânam ancaḳ itme düzaḥda 'azâb
'Avn-ı luṭfuñla cinân-ı vaşluñı kıl fetḥ-i bâb

Zulmet-i hicrüñde aḥvâlüm yamandur rüz [u] şeb
Ṭâlib-i vuşlat olup dîdâruñ itdükçe ṭaleb
Zâmin olmışdur ḥabîbüñ 'âşıḳa olmaz ḡazâb
Şarf-i 'ömr itdüm ṭarîḳ-i şer'ine zîrâ ki hep
Şânuña lâyıḳ degül 'uşşâḳa itmek pîç ü tâb
Sen gibi sulṭâna biñ cân ile itdük intisâb

³⁷ Feyzî, *Divân*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 357, s. 290; Bursa İl Halk Kütüphanesi, Genel, nr. 4775, 152^{a-b}.

Zīnet-i dünyāya gerçek aldanup aldum hemān
 Re'y ü tedbīrüm bu yolda virdi ben zāre ziyān
 Zillet-i dehr ile oma bendeñi yā Rabb amān
 Dem-be-dem 'iřyān ile gedi bu 'ömrüm her zamān
 Hāyr-h'āh it tā ki hālüm olmasun pür-tzıtırāb
 Hūr u ılmān hürmeti feyzüñle eyle feyz-yāb

Çün buyurduñ ullara *lā-taneū min-rameti*³⁸
 řābit itdüm levh-i dilde bu kelām-ı 'izzeti
 Tā'ib-i müstafirem virme İlāhı³⁹ fırsatı
 Bāb-ı lufuñdan beni dūr itme řānuñ hürmeti
 İntisāb iden apuñda⁴⁰ buldı çün rāh-ı řavāb
 Oldum hem⁴¹ FEYZİ gibi bir nesl-i pāk-i hoş-ıāb

III

ELİF-NĀME⁴²

fā 'ilātün / fā 'ilātün / fā 'ilātün / fā 'ilün

Āh [u] zārumdan elemgīr oldı cümle şeyh [ü] řāb

Bir nefes yo rāhatum girmez gözüme zerre h'āb⁴³

³⁸ "(Allah'ın) rahmetinden ümit kesmeyin!" anlamındaki bu ibare Zümer Suresinin 53. āyetinden iktibastur. āyetin tamamının anlamı şöyledir: "De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir." bk. *Kur'ān-ı Kerīm ve Aıklamalı Meālī*, haz. Ali Özek vd., Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993. s. 463.

³⁹ "İlāhı" kelimesinin yerinde "Allah" kelimesi vardı. Vezin gereği böyle okundu.

⁴⁰ Bu kelime Bursa nüshasında "apuña" şeklindedir.

⁴¹ "Oldum hem" ibaresinin yerine "Oldum ol" yazılırsa vezin düzelmektedir.

⁴² Feyzî, *Dīvān*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Manzum 357, s. 290-291; Bursa İl Halk Kütüphanesi, Genel, nr. 4775, yk. 152^b.

Tuħfe-i cân ferş-i ğamda rüz [u] ŧeb pür-ıztırāb
 ŧābitem her vech ile ħavlūmden itmem ictināb
 Cürmümi 'afv eyle yā Rab ħıl du'āmı müstecāb
 Ħālūme raħm it İlāhī baña virme pīç ü tāb

Ħ'āb-ı ğafletden uyar ben zārı ŧānuñ ħürmeti
 Defter-i cürmüm resīd eyle cinānuñ ħürmeti
 Zevħ-i vaşlundan ŧafā vir enbiyānuñ ħürmeti
 Rū'yetüñle ħande eyle Muştafā'nuñ ħürmeti
 Zerre yok bende taħammül gerçi eylersen 'azāb
 Sen kerem eyle İlāhī itme aħvālüm ħarāb

Şermsār itme beni dīvān-ı maħşerde meded
 Şarf-ı 'ömr itdüm cihān içre günāhum lā-yü'ad
 Dāl gelmez baña beñzer bir daħı dehre ebed
 Tırs-ı ŧab'umda muħarrer līk Allāh [u] Eħad
 Zulmet-i 'işyān ile itme baña zecr-i 'itāb
 'Aybumı setr eyle yā Rabb eyleyem terk-i ħicāb

Ġarħa-i deryā-yı raħmet ħıl beni rüz-ı cezā
 Faħr-i 'ālem ol ħabībüñ ħürmeti yā Rabbenā
 Ġahr [u] ħışmuñdan sığındum evvel ü āħır saña
 Görmeyem gösterme yā Rabb āteş-i dūzaħ baña

⁴³ Her iki nüshada da خاب şeklidir.

*Len-terānī*⁴⁴ sırrını keşf it baña yevmü'l-hisāb
Maḥrem-i nuṭṭuñ olan eyler ḳapuñda intisāb

Nefs-i emmāre esīr itdi beni āzāde ḳıl
Varmağa yoḳdur yüzüm dergāhuña āmāde ḳıl
Hevl-i maḥşerden selāmet vir derūnum sāde ḳıl
Lā'übālī rū'yet-i dīdāruña dildāde ḳıl
Yā İlahī feyzüñ ile FEYZĪ'yi ḳıl feyz-yāb
Ola tā kim raḫmetüñle fazl-ı luṭfuñ fetḫ-i bāb

IV

ELİF-NĀME⁴⁵

fā 'ilātün / fā 'ilātün / fā 'ilātün / fā 'ilün

Evvelā zāt-ı Ḥudā'dur gevher-i zāt [u] şıfāt
Birligin iḳrār ider fi'l-cümle ḫalk-ı kā'ināt
Tuḫfe-i islāma virmişdür ḫıtām-ı mu'cizāt
Şābit oldukça şerī'at mü'min eyler iltifāt
Cān fedā ḳılsa 'aceb mi dīn için hergiz ḡuzāt
Hükmine Faḫr-i cihānuñ rāzıdur mevt ü ḫayāt

Ḥaşlet-i devrānuñ aşlı cümle elṭāf-ı Ḥudā
Dilde iḳrār eyleriz birdür Cenāb-ı Kibriyā

⁴⁴ "Beni asla göremezsin" anlamında Âraf Suresi 143. âyetten nakıs iktıbastır.

⁴⁵ Feyzî, *Divân*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 357, s. 291-292; Bursa İl Halk Kütüphanesi, Genel, nr. 4775, 153^a.

Zillet-i dünyāya bakmaz isteyen luḡ u 'aṭā
 Rū'yet-i dīdār imiş maḡşūd olan rüz-ı cezā
 Zühd ü ṭaḡvādur meger bu yolda rehber zāhidā
 Sālik olmaz ol kişi kim bilmese ḡacc u zekāt

Şükr idüp aḡvālūñe fehmi it Ḥudā'nuñ ḡikmetin
Şabr idüp cevri ü cefāya çek cihānuñ miḡnetin
 Za'f-ı ḡāl olmaz bilenler Kibriyā'nuñ ḡudretin
 Ṭāhir ol her dem dile Perverdigāruñ raḡmetin
 Zāhir [ü] bāṭın bulursun dü cihānda 'izzetin
 'Aynuña gelmez mi yoksa⁴⁶ 'āḡıbet peyk-i memāt⁴⁷

Ġayret-i islāmı çek 'āḡıl iseñ tā ḡaşre dek
 Fıḡ ile 'ömrüñ geçerse çekme bīhūde emek
Ḡadrini a'lāda buldı cehd ile ins ü melek
Küntü keniz⁴⁸ oldı kamu maḡlūḡ-ı devrāna meḡek
 Luḡ-ı Ḥaḡ' dan iste dā'im müstecāb olsun dilek
 Maḡrem-i esrār-ı Ḥaḡḡ ol fetḡ ola her müḡkilāt

Naḡd-i vaḡtūñ 'ilme ṡarf it rütbe istersen eger
 Vezni-ı ṡab'uñdan ḡilinsün tā ki esrār-ı güher
 Hey'et-i dīdār-ı Ḥaḡ'la 'ömrüñi⁴⁹ eyle güzer

⁴⁶ Bursa nüshasında "yolḡsa" şeklindedir.

⁴⁷ Bursa nüshasında "peyk ü memāt" şeklindedir.

⁴⁸ "Ben gizli bir hazine idim" anlamında olup uydurma hadislerden bilinir. Ahmet Serdaroḡlu, *Mevzūāt-i Aliyyü'l-Kārif Tercemesi*, Ankara 1966, s. 92.

⁴⁹ Bursa nüshasında "ömrüñi" şeklindedir.

Lām-elif-veş itme nuṭṭuñ vir elif gibi haber
 Yümn ü yüsr-i dehre kııl dā'im nigāh-ı mu'teber
 FEYZİYĀ nefse uyup olma cihānda bī-şebāt

V

ELİF-NĀME⁵⁰

fā 'ilātün / fā 'ilātün / fā 'ilātün / fā 'ilün

Ey cihānı emr-i “kün”le⁵¹ var iden Rabb-i Ğafūr
 Bāb-ı luṭfuñdan bu ‘abd-i çākeri dūr itme dūr
 Tevbe yā Rab kulluğumda gerçi var bī-ḥad kuşūr
 Şābitem İmānum üzre bunca eyyām-ı mürūr
 Cennet-i vaşluñda herkes ola şol dem pür-sürūr
 Hūr u ğılmān hürmeti itme beni maḥşerde hūr

Hande kııl dīdāruñı göster baña rüz-ı cezā
 Dūr idüp zevk-ı cemālūñden⁵² beni itme cüdā
 Zü'l-kerem bir pādīşehsin ibtidā vü intiḥā
 Raḥmetüñle şād u ḥandān it beni yā Rabbenā
 Zārı zārı ağladup ben zārı itme bī-ḥuzūr
 Sākin-i dārü'n-na'īm olduçça her ‘abdü’ş-şekūr
 Şübhe yoçdur sensin ancak Hālīk-ı kevn [ü] mekān

⁵⁰ Feyzî, *Dīvān*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 357, s. 299; Bursa İl Halk Kütüphanesi, Genel, nr. 4775, 156^b.

⁵¹ “Ol” anlamında olup Bakara Suresi 117. âyetten nakıs iktibastır. Âyetin tamamının meali şöyledir: “O göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece ‘Ol’ der, o da hemen olur”, *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, haz. Ali Özek vd., Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993, s. 17.

⁵² “cemālūñden” kelimesi metinde “cemālinden” şeklinde yazılmıştır.

Şun'-ı pākūñden meger bir zerredür halk-ı cihān
 Ža'f-ḥālem nār-ı dūzaḥda beni yaqma amān
 Šāhir eyle raġmetiñle çirk-i cürmüm ol zamān
 Zāhir [ü] bāṭın ola tā kim vücūdum ke'l-budür
 'Aybumı tā görmesün ins ü melek yevmü'n-nüşür

Ġarqa-i baḥr-i günāham gerçi yā Rabbe'r-Raḥīm
 Fikr idersem ḥālümü yok ben gibi 'abdü'l-le'īm
 Kul ḥaṭā eyler 'aṭā senden eyā nāmı Kerīm
 Gerçi cürmüm çok velī estaġfiru'llāhi'l-'āzīm
 Luṭfuña yokdur nihāyet gün-be-gün eyler zuhūr
 Minnet itmekden saña gelmez kula zerre fütür

Naqd-i 'ömrüm ḥ^vāb⁵³-ı ġafletde geçürdüm cümle āh
 Varmaġa yokdur yüzüm dergāhuña ey pādīşāh
 Hey meded yok kullaruñda ben gibi rüy-i siyāh
 Lāyıkam kaḥruña zīrā eyledüm bī-ḥad günāh
 Yā İlāhī FEYZİ-nāçarı be-ḥaḫḫ-ı ism-i Nūr
 Mefḥar-ı 'ālem ḥabībün Muşṭafā'dan itme dūr

VI

ELİF-NĀME⁵⁴

fe 'ilātün / fe 'ilātün / fe 'ilātün / fe 'ilün

İbtidā 'aşıq iseñ sırruña bir maḥrem bul
 Ba'dezīn bu dil-i mecrūḥa devā merhem bul

⁵³ Her iki nüshada da خاب şeklidir.

⁵⁴ Feyzî, *Dīvān*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Manzum 357, s. 309-310; Bursa İl Halk Kütüphanesi, Genel, nr. 4775, 161^{a-b}.

Teşne olma bu cihân varına hoş ‘âlem bul
Şâbit ol kavlüñe her demde dem içre dem bul
 Cehd idüp Ka‘be-i maqşüduñı ara hem bul
 Hâşılı zümre-i ‘irfâna qarış âdem bul

Hızr-veş geç zulumâtı içegör âb-ı hayât
 Dâmenüñ destine almış gezeyor peyk-i memât
 Zâl-veş riş-i sefîdüñden utan bul derecât
 Rüstem olsañ saña göstermeye devrân şebât
 Zahmet-i mevti çeker her kişi yok zerre necât
 Sen gönül ‘ârif iseñ derdüñ içinde⁵⁵ em bul

Şöhret-i devlet-i dünyâya şakın aldanma
 Şüret-i zînet-i ‘unvân ile bâkî şanma
 Zarar-ı fâ‘izi bil âteş-i ğabna yanma
 Tahir ol bu zen-i dehrüñ sözine inanma
 Zâhirâ itdügüñ işden dün [ü] gün utanma
 ‘Ayn-ı ‘ibretle baq âyîne-i dehri kem bul

Gayret it râh-ı maħabbetde gönül şâm u seher
 Fikr idüp menzil-i maqşüda eriş eyle eşer
 Kısmetüñ virdi çü Kassâm-ı ezel çekme keder
 Kerem ü luṭfı Hudâ’dan dile ey ehl-i hüner
 Luṭf [u] ihsân [u] kerem ğayriden isterseñ eger
 Menba‘-ı cüd-ı ğınâ dehrde bir hâtem bul

⁵⁵ “içinde” kelimesi “için de” şeklinde de yazılabilir.

Nā-ümîd olma Hudā'nuñ dün [ü] gün rahmetine
 Varmaz 'aklı kuluñ 'ālemde Haq'uñ hikmetine
 Herkesüñ aşlını şorma nazār it 'izzetine
 Lā-cerem virme göñül fānī cihān zīnetine
 Yağ çerāğ-ı himemi faqr u fenā devletine
 FEYZĪYĀ bezm-i kadeh-bahşuña bir hemdem bul

VII

ELİF-NĀME⁵⁶

fā 'ilātün / fā 'ilātün / fā 'ilātün / fā 'ilün

Ey vücūduñ aşlını bilsem diyen⁵⁷ kalb-i selīm
 Böyledür kavlı-i eşāh gūş eyle Allāhu 'Alīm
 Tā ki fehmi it kimdür ol Hallāk u Rahmān [u] Raḥīm
 Şābit olmışdur bu da'vā şer' ile rüz-ı kadīm
 Cennet içre āb [u] bād [u] hāk [u] nār[ı] ol Ḥakīm
 Hikmetin izhār için terkīb idüp kıldı cesīm

Halk olundı dest-i kudret birle Ādem ibtidā
 Dā'im oldı nice dem bī-rūḥ cism-i pür-vefā
 Zātına kıldı tecellī Ādem'üñ Bārı Hudā
 Rūḥ buldı ol cesed ser-tā-kadem itdi şenā
 Zīr ü bālā⁵⁸ yümn [ü] yüsri⁵⁹ seyr idüp buldı şafā

⁵⁶ Feyzî, *Dīvān*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 357, s. 319-320; Bursa İl Halk Kütüphanesi, Genel, nr. 4775, 165^b-166^a.

⁵⁷ Bursa nüshasında "deyen" şeklindedir.

⁵⁸ Bursa nüshasında "bālin" şeklindedir.

Lā-cerem izhār ider Bār-ı Ta'ālā şan'atın
 Ye's görme şāni'uñ şun'ın⁶¹ ümīd it rahmetin
 Kūl olan her dem diye *estağfiru'llāhe'l-'azīm*⁶²

VIII

ELİF-NĀME⁶³

fā 'ilātün / fā 'ilātün / fā 'ilātün / fā 'ilün

İns ü cinnüñ Hālîk'ı Mevlā anadan toğmadı
 Pādişāh-ı lā-naẓīr ammā anadan toğmadı
 Tā ki ervāh-ı ezel kaṭ'ā anadan toğmadı
 Şālişen Ādem atā cānā anadan toğmadı
 Ceddemizdür ḥazret-i Ḥavvā anadan toğmadı
 Hüriler 'Adn içre var ḥālā anadan toğmadı

Ḥalḳ olundı çār 'anāşırdan çün Ādem ibtidā
 Daḳı Ḥavvā'yı yaratdı üstülḫ'ānından Ḥudā
 Zevḳ virdi anlara bī-ḥad Cenāb-ı Kibriyā
 Rabb-i 'izzet *fescüdü*⁶⁴ emrin buyurdu evvelā
 Zīb-i ferle secdeye vardı melekler bī-riyā
 Ser-be-ser bunca melek cem'ā anadan toğmadı

Şük-r-i Yezdān eyledi Ādem Şafiiyyu'llāh o dem

⁶¹ Millet nüshasında "şun'uñ" şeklindedir.

⁶² "Yüce Allah'tan af dilerim" anlamında dua cümlesidir.

⁶³ Feyzî, *Dīvān*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 357, s. 331-332; Bursa İl Halk Kütüphanesi, Genel, nr. 4775, 171^{a-b}.

⁶⁴ bk. 59. dipnotu.

Şāni‘uñ şun‘ın görüp oldı ‘azīz ü muhterem
 Dāl olan İblīs ‘aleyhi’l-la‘ne çekdi çok elem
Tab‘ma güç geldi secde itmedi ol demde hem
 Zāhir oldı kibr ü kīni oldı merdūd-ı Hākem
 ‘İlmine mağrūr idi zīrā anadan toğmadı

Ğurre olma zātuña bī-çāre gafletden uyan
 Fehm ider misiñ ne kudret issi Rabbü’l-Müste‘ān
 Kādir-i muṭlaḳdur ol kim bildügin işler hemān
 Kebş-i İsmā‘īl ile virdi Ḥalīlu’llāh’a şān
 Li-ma‘a’llah sırrı İbrāhīm’e hep oldı ‘ayān
 Medhe şāyeste fūnūn ‘illā anadan toğmadı

Nīg nām ile cihānda yād ol ey FEYZĪ mūdām
Virme yüz nefsi-i ‘adūya olma tā menfūr-ı ‘ām
 Himmetin al pīr-i ‘aşkuñ hizmetinde ol ḡulām
 Lā‘übālī cidd-i sa’y it maḳşaduñ almaḳsa kām
 Yümn ü yüsrinde ‘Alī’nüñ eyleyen her dem hırām
 Düldül-i raḡş-ı cihān-peymā anadan toğmadı

IX

ELİF-NĀME⁶⁵

fā ‘ilātün / fā ‘ilātün / fā ‘ilātün / fā ‘ilün

⁶⁵ Feyzî, *Dīvān*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 357, s. 332; Bursa İl Halk Kütüphanesi, Genel, nr. 4775, 171^b-172^a.

el-Meded ey nām-ı Raḥmāni'r-Raḥīm'üñ şāḥibi
 Bā-heme āyāt-ı Qur'an-ı kerīm'üñ şāḥibi
 Tā'ib-i müstağfir-i ḳalb-i selīmüñ şāḥibi
 Şābit olmuş bunca aḥkām-ı ḳadīmüñ şāḥibi
Cümle-i levḥ [ü] ḳalem 'arş-ı 'azīmüñ şāḥibi
 Hūr u ğılmān u melek dārü'n-na'īmüñ şāḥibi

Ḥande ḳıl 'abd-i faḳīri nūr-ı Qur'an ḥürmeti
 Devlet-i faḳr u fenāda faḥr ider cān ḥürmeti
Zilleti 'izzet bilen dervīş ü pīrān ḥürmeti
 Rāh-ı 'uḳbāya sülük iden cüvānān ḥürmeti
 Zīr-i ḥāki mesken itmiş ehl-i 'īmān ḥürmeti
 Sırrımız keşf itme ey bī-kes yetīmüñ şāḥibi

Şermsār itme Muḥammed ümmetin rüz-ı cezā
 Şāḥib-i dīn-i şefā'at ḥürmeti yā Rabbenā
 Zāminem mücrimlere dirken ḥabībüñ Muştafā
 Top idüp nār-ı caḥīme ḳullaruñ görme sezā
 Zāhirā 'işyānumuz çok cümlesi ma'lūm saña
 'Afv idüp maḥşerde ol 'abdü'l-le'īmüñ şāḥibi

Ġāfirü'z-zenb olduğuñ işbāt ider yüz biñ kitāb
 Feyz-i iḥsānuñ diler 'ālem[de] hergiz şeyḥ ü şāb
 Ḳādir-i muḥlaḳsuñ itme ḳullara zecr-i 'itāb

Görmüşüz *lā-taḫnetū min-raḥmeti*⁶⁶ sırrın şavāb
 Levḥ-i dilde naḫşdur bu āyet-i ni‘me’l-me’āb
 Mağfıret kııl ey Şırāta’l-müstakīmūñ şāḫibi

Nefs-i emmāre elinde ben ḫuluñ itme esīr
 Varmayam dergāhuña⁶⁷ ben rü-siyeh ḫor u ḫakīr
 Hey’et-i dīdāruñı göster baña ol destgīr
 Lā-cerem sensiñ meger sultān-ı ekber lā-naẓīr
 Yā İlahī itme FEYẒİ bendeñi ‘abd-i faḫīr
 Sensin ‘ālem içre çün feyż-i ‘amīmūñ şāḫibi

Kaynakça

- Açıköz, Namık, “*Bakāyi’nin Battal-nâme Adlı Eserindeki Elif-nâme*”, Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu, Elazığ 1989, s. 1-5.
- Atlansoy, Kadir, *Bursa Şairleri Bursa Vefayatnamelerindeki Şairlerin Biyoğrafileri*, Asa Kitabevi, Bursa 1998.
- Bilgegil, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri I Belâgat*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Ankara 1980.
- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, I-II,1333; III, 1342.
- Çelebioğlu, Âmil, “*Harflere Dâir*”, *Milli Kültür*, II/1, Haziran 1980, s. 62-65. Ayrıca bk. Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 599-606.
- Çelebioğlu, Âmil, “*Elif Harfiyle İlgili Bazı Ebebî Hususiyetler*”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 607-624.
- Çetin, İsmet, “*Elifnâmeler ve Sefil Ali’nin Bir Elifnâmesi*”. *Milli Folklor*, Ankara 1992, s. 39-42.
- Erdem, Sadık, *Râmiz ve Âdâb-ı Zürefâsı* (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994.
- Eşrefzade Şeyh Ahmet Ziyaeddin, *Gülzâr-ı Sülehâ ve Vefayât-ı Urefâ* (bu eserin metni için bk. Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri Bursa Vefayatnamelerindeki Şairlerin Biyoğrafileri*, Asa Kitabevi, Bursa 1998.)
- Fatin, *Hâtîmetü’l-Eş’âr*, Millet Kütüphanesi, Tarih 775.
- Feyzî, *Dîvân*, Bursa İl Halk Kütüphanesi, Genel, nr. 4775.
- Feyzî, *Divan*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum, nr. 357.

⁶⁶ bk. 27. dipnotu.

⁶⁷ “*dergāhuña*” kelimesi metinde “*dergāhına*” şeklindedir.

- İpekten, Halûk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yay., İstanbul 1999.
- İpekten, Halûk, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuara Tezkireleri*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum 1988.
- İsen, Mustafa vd., *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yay., Ankara 2002.
- Karagöz, Sevinç, *Feyzî Efendi Divanı (İnceleme - Transkripsiyonlu Metin - Sözlük)*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2004.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, haz. Ali Özek vd., Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993.
- Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Seyit Ali Kahraman, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yay., İstanbul 1996, VI c.
- Mufassal Osmanlı Tarihi*, (Heyet), İskit Yay., İstanbul 1962, VI c.
- Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Kâû*, haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2000.
- Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1983.
- Öztoprak, Nihat, "Elifname Geleneğine Göre Fuzûlî'nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", Uluslar Arası Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu, İstanbul, (24-25 Haziran 2005), basılmamış bildiri metni.
- Saraç, M. A. Yekta, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Bilimevi Yay., İstanbul 2001.
- Serdaroğlu, Ahmet, *Mevzûât-i Aliyyü'l-Kârî Tercemesi*, Ankara 1966.
- Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî* (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri), haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., Ankara 2001, II c.
- Turan, Selami, "Hatâyî'nin Elif-nâme Tarzında Yazılmış Şiirleri", *Arayışlar*, 2004, XI, 107-125.
- Türkmen, Fikret, "Yazılı Kaynaklardaki (Cönklerdeki) Bektaşî Şairlerin Şiirlerinde Görülen Yeni Şekiller", I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyum Bildirileri, (22-24 Ekim 1990), Ankara 1999, s. 339-355.
- Uğraş, Rıza, *Esad Mehmet Efendi ve Bağçe-i Safâ-endûz'u* (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin), Burdur 2001.
- Yakıt, İsmail, *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yay., İstanbul 2003.